

Олександра ІГНАТОВИЧ

БІБЛІЙНІ АСПЕКТИ ПОВІСТІ ІВАНА ЧЕНДЕЯ «ІВАН»

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія

Випуск 2 (40) 2018

УДК 821.161.2.09(477.87)Чендей

Ігнатович О.С. Біблійні аспекти повісті Івана Чендея «Іван»; 14 стор.; кількість бібліографічних джерел – 12; мова українська.

Анотація. У статті простежується проблематика, сюжет повісті «Іван» Івана Чендея. Досліджуються точки дотику Святого писма і художнього твору, що дає можливість зіставити повість із «Притчею про багатого та Лазаря»; окреслити властиві повісті риси біблійної притчі з параболічною складовою; розкрити у творі споконвічну проблему боротьби добра і зла на історичному витку радянської доби; вказати на осмислення письменником категорій гріха, смертного гріха, каяття, спокути, відокремленості людини від свого народу; зауважити, що повторюване в повісті ім'я Іван – веде нас до Першого соборного послання св. апостола Івана, яке й пояснює християнські цінності, від яких відходить герой твору; простежити символ хреста, наскрізний у повісті, що об'єднує профанний час, яким живе Іван, та час сакральний, в системі координат якого перебувають герої, персонажі повісті Івана Чендея. За цим часом, очевидно, жив і сам письменник. Тому в різні роки та періоди його творчості, як пересвідчуємось, біблійні аспекти органічно присутні в його доробку.

Ключові слова: повість, притча, жанр, проблема добра і зла, сюжет, гріх, каяття, художня деталь, символ.

Сучасне українське літературознавство все більше уваги приділяє доробку Івана Чендея. Звісно простежується біблійна складова у творчості письменника. Проте цей аспект в прозі письменника вимагає більш докладного вивчення, особливо, коли йдеться про знакову повість митця – «Іван».

На присутність біблійних мотивів у творчості Івана Чендея вказували М. Жулинський, В.Марко, М. Хорошков, О.Козій, В. Бойко, Д. Федака, В. Поп та інші дослідники. Василь Марко відзначав: «на розхитування основ моралі – віри в Бога, поваги до церкви – Іван Чендей реагував як на драму народу» [7, с.110]. Саме це відчуття, вважав літературознавець, породило захист християнської моралі у творах письменника, а разом з тим і «першу сльозу» (В.Марко), якою сповнена повість прозаїка «Іван». Християнська мораль стає чинником, який формує в художньому світі письменника, зазначає О.Козій, «образ ідеального героя, як однієї зі складових творчої концепції І.Чендея», і це найпримітніше окреслено у повісті «Іван» [6, с.118]. Своєрідне зіставлення в зазначеному творі ідеалу (І.Стах) та антиідеалу (І.Каламар) простежує В.Бойко, акцентуючи на факті покарання Івана Каламаря, адже, стверджує науковець, «для народного світогляду важливо, щоб Божа кара стала реально зримою, показовою, незаперечною засторогою для інших. Таке прагнення верховинців знаходить конкретне відтворення у повісті І.Чендея «Іван» [3, с.125]. Пошук точок дотику художнього світу прозаїка та християнського світогляду спонукає до подальших наукових досліджень у цій галузі.

Мета статті – простежити біблійні аспекти повісті «Іван» І.Чендея.

Творчість Івана Чендея (1922 – 2005) відчутно пронизана біблійними мотивами. Вочевидь, це пов'язано із вихованням та становленням письменника, адже відомо, що його батько дякував у

закарпатському селі Дубове. Наклало відбиток на світоглядну систему І.Чендея й навчання у Хустській гімназії, де особливу увагу приділяли прищепленню християнського світогляду, і саме цей освітній заклад, пам'ятаємо, дав низку відомих у ХХ столітті священнослужителів краю (Теодор Ромжа, Іван Семедій, Іван Маргітич...). На особистості прозаїка позначилася також риса, протягом тисячоліть властива горянам, – дотримання християнської доктрини. Як спостеріг Ф.Потушняк про всякого нашого краянина: «Релігійна інституція у нього є продуктом установи, нормою... Віра у своїй основі є практична – за виконання обрядів, приписів, за молитви, дари і т.п. людина отримує на тому світі щасливе життя, а в протилежному разі – пекло» [9, с. 80, 86]. Тож вкорінені релігійні традиції присутні в прозі Івана Чендея цілком органічно.

Серед найвідоміших повістей письменника – твір «Іван» (1965), за який у радянський час Іван Чендей зазнав гонінь, а пізніше, у 1994 році, дістав високе звання лауреата Національної премії ім. Т.Шевченка.

Повість «Іван» складається з дев'яти частин, які знайомлять нас із життям сільського комуніста, завідуючого громадським харчуванням с.Забереж Івана Каламаря. Дія починається у передвечір'ї п'ятниці, коли селяни, незважаючи на приписи радянської системи, готуються до світлого свята Пасхи. Головний герой, називаючи християнські традиції «*пережитком*» [12, с. 6], йде до сільського старійшини священника Івана Стаха і заявляє, хоча й немає на те повноважень: «людям паски святити цього року не сміє!» [12, с. 9]; далі пиячить разом із сільським фельдшером Петром Фіцачком у чайній; прямує із ним на цвинтар, де з надмогильних хрестів розводить багаття, аби спекти солонину; згодом, вдруге за день навідується до Стаха, і тон його бесіди зі старим духівником настільки різкий, що той зауважує ко-

муністові: «нічим себе так не обрубаси, не покалічиши, як своїм язиком!» [12, с. 26]. У суботу Каламар, їдучи на велосипеді, потрапляє під колеса вантажівки. Великодню неділю зустрів Іван на лікарняному ліжку зі зламаною ногою.

Твір розгортається не лінійно. Із моменту потрапляння героя до лікарні дія мовби розгалужується – читач є свідком перебігу хвороби Каламара, а поряд із цим, через сюжетний прийом флешбеку, знайомиться із минулим чоловіка: на лікарняному ліжку, за порадою лікаря, він намагається згадати той момент, коли був щасливим, і приходить до запитання: «*Де мій Бог?*».

У палаті Каламар має шанс заприятелювати із недужим дідом Петром Ясеновою, проте йому це не вдається (комуністу бракує культури спілкування); дізнається, що хвору ногу ампутуватимуть; а далі, що його покалічене тіло уразила гангрена; переживає кілька операцій: «*тричі рубали ногу неборакові*» [12, с. 54] та, як казали односельчани: «*мусив, сарака, помирати*» [12, с. 54]. Померлого комуніста відспівує Іван Стах. А восени батько Івана встановлює на його могилі хрест. Події повісті проходять у відтинку міжчасся прильоту і відльоту журавлів у село.

Критичне прочитання твору Івана Чендея у другій половині ХХ століття відбувалося з позицій радянського літературознавства: «у повісті «Іван» автор не лише ідеалізував патріархальну минувшину, активно виступаючи на захист попівсько-християнської моралі, але й висміює нашу дійсність, паплюжить образ нашого сучасника» [1, с. 188], «всіляко ідеалізуючи отця Стаха і релігію, І.Чендей чорною сажею маже Івана Каламаря, борця за нове життя і одного з перших представників нової влади у визволеному селі» [1, с.192]. Через десятиліття Іван Чендей чимало згадував про події свого життя, пов'язані із виходом книги «Березневий сніг», в якій була вміщена повість «Іван» [5].

Однак цей твір – на вічну морально-етичну тему: як людина, прийшовши до влади, не вміє розпорядитися нею на благо людям. Додається сюди й християнсько-етичний аспект: герой не розкаюється у здійснених вчинках, тому й зазнає низки покарань: аварія, ампутація ноги, гангрена і тяжка смерть. Загалом, письменник порушує проблему, що споконвіків царює в літературі, – протистояння добра і зла, яке коріннями сягає Святого письма. На наявності цього протистояння наголошує у тексті твору Іван Стах, згадуючи Каламареві історії Старого Заповіту: «*У казці про Адама і Єву, про Каїна і Авеля, про блудного непоштитого сина була і є велика правда! Був закон!.. Було дерево пізнання добра і зла...*» [12, с. 13]. Висміюючи біблійні «казки», Іван Каламар віддаляється від розуміння, що є добром, а що є злом. Містерія Пасхи дає йому ще одну можливість прислухатися до закону. Адже відбувається «примирення людини з Небом через Ісуса Христа» [8]. Цій можли-

вості й присвячує твір Іван Чендей. А Великдень, що наскрізно присутній у повісті, веде нас до Христового слова – притчі.

Біблійна притча найперше покликана унормувати поведінку людей на землі, що «розкривається крізь призму стосунків людини з Богом» [10, с. 2], проводячи відповідні зв'язки взаємозалежності між «градом земним» і «градом небесним». Повість «Іван» теж висвітлює питання унормованості поведінки персонажа, проте в соціалістичній громаді: йдеться про комуніста, його пошуки нових суспільних ідеалів і цінностей при запереченні християнської моралі. У результаті він деградує як людина.

Як і в біблійних притчах, у повісті присутне розмежування персонажів за суспільно-майновим станом (Каламар та сільська громада, Стах), який маркує їх духовний світ: людина з соціальним статусом стоїть нижче за моральними якостями, ніж людина з простоліуду.

Вслід за біблійними притчами, в повісті «Іван» використовується прийом градації. Причому це підсилення відбувається у трьох площинах: перша, сучасна – дії Каламаря напередодні Великодня; друга, минула – спогади комуніста про своє життя; третя як така, що окреслить його майбутню долю – останні тижні життя, проведені ним у лікарні. Символіка числа три підкреслює, що принаймні тричі герой мав шанс переглянути свої взаємини із оточенням, «унормувати поведінку», але він не має для цього моральних ресурсів.

Часто спостерігаємо у притчах присутність художньої деталі. У повісті теж наявна наскрізна художня деталь – це хрест. В експозиції твору образ хреста вбачаємо у тій «*великодній п'ятниці*», яку згадує Анна [12, с. 6], що є днем розп'яття Ісуса Христа; того ж дня Каламар палить надмогильні хрести на цвинтарі; а в епілозі повісті його батько ставить на могилі сина дубовий хрест (за поширеною легендою на Закарпатті, Ісус Христос був розп'ятий на дубовому хресті [4]), і задивляється на його «*рамено з глибоко випеченими розжареною крицею літерами синового ймення так, наче тепер уже в цьому була вся його вічність*» [12, с. 55].

Так само, як біблійна притча підлягає «внутрішньому» тлумаченню, у повісті Іван Чендей роз'яснює причини Іванової недуги, додавши розділи: «*На хвіртці гупорили бабки...*» та «*Двоїсті музики*». У першому з них, у манері бесіди сільських свашок, І.Чендей формує діалог, в якому ті зауважують: «*Іван сам чорта на себе напустив. Бо потоптав і людський закон, потоптав і святу заповідь*» [12, с. 36]; а під кінець повісті – розмову чоловіків, котрі мовби підсумовують те, що сталося з Каламарем, і попередню розмову жіноцтва: «*трутизна з'їла всього Івана, і віку йому вже не було*» [12, с. 54]. Супроводжується твір наскрізним риторичним запитанням головного персонажа: «*Де мій Бог?*».

Кожному розділу Іван Чендей дав назву. І якщо точкою відліку твору стає заголовок першого розділу *«Курликали журавлі»*, то фінальний – іменується *«Знову курликали журавлі...»*. Приліт птахів і їх відбуття обрамлюють круговерть подій і нагтовхують на бачення ознак параболічності у творі. У 60-ті роки критика відзначала, що «сюжет розвивається за нехитрою схемою» [1, с.189]. Певно, що такий висновок спричинений підсвідомим відчуттям знайомих прийомів біблійної притчі у творі.

Одна з найвідоміших біблійних притч, яка мовить про людину, здатну покращити життя інших, але не робить цього, – це Ісусова оповідь *«Про багатого й Лазаря»*. Притча міститься у Євангелії від Луки на фоні роздумів Ісуса Христа про фарисеїв.

Слово «фарисеї» (із давньоєвр. – ті, що відокремились) – 1) послідовники релігійно-політичної течії, що існувала в Іудеї з середини 2 ст. до н.е. до 70-х рр. 1 ст. н.е. серед торгово-ремісничих верств. Багато уваги звертали на зовнішні прояви релігійності; 2) переносно – лицеміри, ханжі» [11, с. 697]. Ключове повідомлення притчі про те, що одна людина проводить своє життя у *«розкішних бенкетах»* [Лк.16:19], не маючи милості й розуміння до іншого, *«ім'я йому Лазар, що лежав у воріт його струпами вкритий, і бажав годуватися кришками, що зо столу багатого падали...»* [Лк. 16:20-21]. Багатий за життя не бере до уваги слів Мойсея і Пророків [Лк. 16:31], а відповідно їй не кається (певно, не визнавав своїх гріхів) у своїх помилках.

Ця схема властива повісті І.Чендея. На місці багатого – суспільно значима людина Іван Каламар, яка належить до того прошарку народу, що відокремилась особливим статусом комуніста й користується різними побутовими та матеріальними вигодами, що відділяють її від загальної маси. Хоча Іван не одягнений у *«порфіру й віссон»* [Лк. 16:19], зате бенкетує щоденно. У повісті цілий розділ (*«На цвинтарі»*) присвячений його гостині із Фіцачком у закапелку чайної села, за плюшевою червоною заслоною-перегородкою (таке собі перетвілення «порфіри»). Коли до них наблизився дід Ребричка, то відбувається наступний діалог:

- Діду, гов!.. А ви, діду, п'єте? – по склянках
Каламар мигнув чорними очима, що каламуттю заволоклися.

- Ні.

- Пийте, діду, однаково помрете!

- Нема, синку, за що!..

- Як нема?

- Гм... А нема... Коби, синку, такому, як я, старому вже хоч їсти було що! [12, с. 16].

Перебуваючи на лікарняному ліжку, Каламар із насолодою згадує бенкети, які влаштував, коли його односельці кінці з кінцями не могли звести. Перебуваючи в народній дружині села, мав їжу *«з реквізованих бичків і кабанців»* [12, с. 42].

Дружинник-Іван вихвалявся: *«До якого газди я тоді не зайшов, усюди мені честь віддавали! На стіл – паленка, сало, ковбаса, квашена капуста! Їж, роте, пий, роте, веселися, Іване Івановичу!...»* [12, с. 42].

Повсякчасне прагнення гостини, оцінювання якості життя можливістю наїстися, а також нехтування усіма морально-звичаєвими законами призводить до того, що на кладовищі Іван розпалоє багаття із надмогильних хрестів, аби спекти солонину. Якщо у притчі дуже коротко сказано про бенкетування багатого, то Іван Чендей приділяє увагу бенкетам, які влаштував Іван.

Іван не ходив у віссоні, зате – з багнетом через плече. Не носив порфіру, але червоною плюшевою заслоною відгороджувався від людей, не був фарисеєм, та відокремлено жив серед людей. Кожен час, здається, пропонує нові ознаки «обраності» персон.

Об'єднує повість і притчу концепт гріха. У притчі про гріх багатого сказано словами Авраама, зверненими до багатія, котрий терпів муки в аду: *«Згадай, сину, що ти вже прийняв за життя свого добре своє, а Лазар так само – лихе; тепер він тут тішиється, а ти мучишся»* [Лк.16: 25]. Біблійний гріх (беззаконня) «характеризується трьома аспектами: непослух і порушення Закону, руйнування взаємин з іншими людьми і повстання проти Бога, що є найбільш важливою концепцією» [8]. Іван Чендей веде сюжет саме в межах цих складових. Причому письменник торкається саме смертних гріхів («гріх на смерть» [Перше послання Івана, 5:16]), адже неспокутувані гріхи мав багатий із притчі, і ненажерливість – один із них.

Окрім ненажерливості Каламаря, І.Чендей описує його розпустність (ще один смертний гріх). Історія із любаскою Івана настільки глибоко вразила його першу дружину Марійку, що стала причиною її смерті. Хоча визнає чоловік, що кохав свою жінку, й через десятиліття після її відходу не переставав думати про неї.

Не може втриматися Каламар від непристойних дій навіть у чайній, у спілкуванні з офіціанткою: *«Тільки повернулася йти, коли її чіпко вхопило за ногу тугими кліщами»*.

- Іване, держіть руки при собі!.. Повім жінці, будете від неї биті! – розчервонілася.

- А ти дурна казати жінці? – Каламар навздогін, та його вже не чула, бо тільки посуд цорконів на підносі» [12, с. 16].

Про «непасенний гріх» Івана говорять і свашки: *«Та смішкувався він, свашко, не просто над святим Господом, а над грішними людьми. А то вже, свашко, є непасенний гріх, і кара за нього – велика...»* [12, с. 35].

Оте «смішкування» проявлялося у багатьох його вчинках: конфіскації майна у селян (наприклад, у дівчини Параски забирають швейну машинку, яку вона заробила за роки наймитування у пана піднотаря, бо начебто *«машинка фашистсь-*

ка» [12, с.43]); здирництві, коли начальникував на пункті «Заготсіно»; таємній радості від того, що йому *«перший раз у житті сказали «пане»* [12, с. 41]; нетактовному нагадуванні священику про смерть сина; зверхності по відношенню до діда Ясенови, відомого народного скрипаля, котрий опинився в одній лікарняній палаті з Каламарем. Іван настільки був сконцентрований на своїй персоні, що навіть не помітив відходу старого у вічність. Він все гукав до нього: *«Дед, а дед! Коли ти не хотів усім, помузич мені одному! Чуєш, дед!.. Слухай, дед! Не будь гордим! Плачу рубля!.. Плачу, скільки хочеш!..»* [12, с. 34].

Життя сільського комуніста начебто пройшло намарно, бо не було в його буднях основи – праці. Й усі діяння чоловіка пов'язувались зі знеціненням праці ближнього та існуванням за рахунок іншого. Він знехтував тими координатами, які визначають місце людини у суспільстві. Однак Іван свій спосіб життя вважав кращим, більш вдалим, тому був задоволений собою. Із тих паростків «смішкування» постав ще один гріх – гординя.

Письменник підсумовує емоційний стан героя: *«він чув, як щось велике прокотилося на шалених бистринах повз нього, як відбувалося немилосердне спустошення, коли щось чинив і не думав, що чинить, коли говорив про людей і не думав, що говорить, коли звертався до людей і не важив, що і як каже їм...»* [12, с. 47].

Концепт гріха настійно присутній у розмовах персонажів: дружина Анна дорікає Каламарю: *«Бійся Бога»* [12, с. 6], коли він просить їсти у великодню п'ятницю; *«Пекельний гріх творите!»* – застерігав Стах Івана; *«Я не вірю ані в гріх, ані в чорта, ані в бога!..»* [12, с. 25] – заявляв останній; дід Ясенова пояснює Іванові його каліцтво: *«То, синку, впала кара за якийсь гріх... Мала – за малий, велика – за великий!..»* [12, с. 31]; свашки теж обурювалися: *«...що Іван витворяв та виробляв на цвинтарі у великодню п'ятничку. Видається мені, що тої кари на землі нема, якою грішний міг би спокутувати. За таку провину мусай у смолі кипіти, на рожні пектися, вогненным мукам на іншому світі притерпіти...»* [12, с. 35]. І мовби ті самі слова, які промовив Авраам багатому: *«Задай, синку, що ти вже прийняв за життя свого добре своє...»* [Лк. 16:25], каже Стах до Каламаря: *«А повім тобі, синку: те, що тобі давалося – печатка голови сільради з усіма законами, правами і правдами, з усіма поклонами і почестями, печать голови сільського споживчого товариства з усіма повноваженнями... усе-усе тобі давалося на віру, у борг, з надією на тебе... Сталася біда! Ти не зміг повернути боргу! І тепер ходиш великим боржником...»* [12, с. 27].

Отже, Іван Каламар чинить беззаконня і непослух: це спалення хрестів на кладовищі, заборона Стахові святити паски. Він порушує людські критерії у взаєминах «старший – молодший»

тощо; руйнує стосунки з іншими людьми; повстає проти Бога (особливо в розмовах зі Стахом).

Після цих подій стається з Іваном прикра пригода: він потрапляє в дивну аварію, коли зненацька перед ним вигулькнув, наче з-під землі, чоловік у чорному, так само раптово, наче прима-ра, і зник. Так настало для Каламаря покарання, а слова Стаха немовби виявилися попередженням вищої сили.

Важлива складова притчі «Про багатого й Лазаря» те, що багатий, не відчуваючи потреби в каятті, не аналізував відповідним чином своє життя. Як результат – він терпить *«муки в аду»*. Йому пояснює Авраам: *«А крім того всього, поміж нами та вами велика безодня поставлена, так що ті, що хочуть, переходити не можуть ізвідси до вас, ані не переходять ізвідти до нас»* [Лк.16:26]. Концепту каяття присвячена значна частина повісті «Іван». Упродовж днів, що Каламар перебуває на лікарняному ложі, він має можливість каяття і час для того, аби просити прощення в тих, кому нашкодив.

Його провідником на цій дорозі міг би стати Петро Ясенова – персонаж, здавалось би, другорядний у творі. Але символіка його імені (Петро – у перекладі «камінь», «скеля», а Ясенова – гора на Тячівщині), місце, відведене старійшині в повісті, та його смерть фокусують увагу на ньому, як на наріжному камені повісті. Відомий на всій околиці скрипаль – не лише трудівник і майстер своєї справи, а й носій традицій, мудрості народу. Він хоче торкнутися струн душі Каламаря, але той не готовий до труду над своїм внутрішнім світом. Для нього дідова музика – лише розвага.

Іван стає свідком смерті Ясенови (як багатий – смерті Лазаря). Його відхід мирний, не суєтний, у Великодне надвечір'я. За повір'ям, померлі в таку пору одразу будуть прийняті в Царство Небесне. В лікарняній палаті залишається Каламар у тяжких споминах-пошуках щасливого дня у своєму житті, з запитанням *«Де мій Бог?»*.

У повісті письменник вдається до прийому «історія в історії» і читач переноситься в Іванове дитинство, коли товариш розповів йому про знайдений «золотий камінь». Хлопчик і собі захотів золотого каменю, та не бажав ним ділитися з другом, що його відшукав. Коли малий запевнив, що йому золотий камінь непотрібен, Іван вирушив за ним у дорогу та приніс додому камінь із золотими прожилками. Проте батько Каламаря сказав, що на такому – можна лише ножі гострити. Та був після цього походу ще сон, в якому герой мчить разом зі своїм батьком на санях, запряжених кінями, якими сам хлопець поганяє. Тоді, уві сні, відчувався щасливим. Цей день і виділив для себе хворий Іван найщасливішим. У дійсному житті щасливого моменту не віднайшов.

А тим часом, люди гомоніли про життя Івана: *«за таку провину мусай у смолі кипіти, на рожні пектися, вогненным мукам на іншому світі»*

притерпіти», [12, с. 35], що веде знову нас до біблійної притчі. Багатий просить Авраама: *«Змилуйся, отче Аврааме, надо мною, і пошли мені Лазаря, – нехай умочить у воду кінця свого пальця, і язика мого прохолодить, бо я мучуся у полум'ї цім!»* [Лк. 16:24]. Вогонь починає палити Івана ще за життя, коли тримає долоню на *«незвичайно гарячому лівому цурпалку вище коліна»* [12, с. 47], коли *«тіло його впало у гарячку»* [12, с. 37]. І знову згадуються слова Стаха: *«нічим себе так не обрубаси, не покалічиш, як своїм язиком»* [12, с. 26], що матеріалізуються під час хвороби Івана, і його ногу *«тричі рубали»* [12, с. 54]. Чи прийшов Каламар до каяття? Чи став він тим бажаним блудним сином, що повертається до батька (а про цю притчу згадував йому І.Стах)? *«Яким я дерев'яним, кам'яним був! Вона плакала, а я сміявся!.. Я сміявся, а вона плакала!.. – повторяв і похитував головою Іван Каламар, чітко стискаючи її між двома дебелими долоньцями»* – з болем згадав він, як образив вдовицю Піковиху [12, с. 47]. Можливо, у такий спосіб чоловік розпочав акт каяття.

Ті лихі вчинки і переступи, які здійснив за час своєї діяльності, визначили й хворобу Івана Каламаря, і його смерть, неначе стали реальністю ті прокльони й «побажання», які подумки і вголос висловлювали йому односельці. Відокремленість від людей, сіяння зла й негативу навколо себе не дало можливості відчувати щастя й самому герою.

У повісті, названій *«Іван»*, зустрічаємо кілька однойменних образів: Іван Каламар; його батько теж Іван; священник Іван Стах; згадується і його син – Іван; у хаті Стаха – ікона Івана Хрестителя. А весь твір звучить як нагадування про Перше соборне послання св. апостола Івана, в якому йдеться про спільність нашу *«з Отцем і Сином Його Ісусом Христом»*, і застерігається кожен: *«Не любіть світу, ані того, що є в світі. Коли любить хто світ, у тім немає любови Отцівської, бо все, що в світі: пожадливість тілесна, і пожадливість очам, і пиша життяєва, – це не від Отця, а від світу. Минається і світ, і його пожадливість, а хто Божу волю виконує, той повік пробуває!»* [Перше соборне послання св. апостола Івана 2:15-17].

У посланні також йдеться про *«останню годину»*, яку пізнаємо по тому, *«що антихрист іде»*. Про антихристів сказано: *«Із нас вони вийшли, та до нас не належали. Коли б були належали до нас, то залишилися б з нами; але вийшли, щоб відкрилось, що не всі вони наші»* [Перше

соборне послання св. апостола Івана 2: 19]. Образ Івана змальовано як такого, що вийшов *«із нас»* – мав доброго батька, належав до сільської громади, але, обране ним життя відділило його від людей.

На відміну від окресленої долі багатого із *«Притчі про багатого й Лазаря»*, ми не знаємо, опинився Іван в аду чи на лоні Авраамовому. Не маємо також у повісті прямого звертання до п'ятьох братів багатого, які жили так само як і він. Але твір *«Іван»* звучить як пересторога тим, хто виокремлює себе від інших людей і живе за рахунок їхньої праці, зловживаючи народною довірою. Ще й тому радянська критика так *«взялася»* за твір, це незабаром вилилося у цькування письменника.

Завершує повість Іван Чендей картину встановлення хреста на могилі комуніста Каламаря. Цей фінальний акорд провадить нас до початку твору, до слів Стаха, опертих на мудрість Старого Заповіту про *«дерево пізнання добра і зла»*, бо пам'ятаємо ж, що хрест, на якому був розп'ятий Ісус Христос, за легендою, зроблений із дерева пізнання добра і зла з Едемського саду (Сиф приніс своєму батькові Адаму гілку цього дерева). Так наскрізна у повісті художня деталь *хрест* переростає у символ, що об'єднує профанний час (окреслений у творі прильотом і відльотом журавлів) і час сакральний (оприявлений проблемою добра і зла, що йде від Адама і Єви й триватиме до другого пришествя).

Таким чином, простеживши точки дотику Святого письма і повісті *«Іван»* І.Чендея зауважуємо, що 1) повісті властиві риси біблійної притчі з параболічною складовою; 2) твір розкриває вічну проблему боротьби добра і зла на історичному витку радянської доби; 3) письменник осмислює категорії гріха, каяття та відокремленість людини від свого народу, що дає можливість зіставити повість із *«Притчею про багатого та Лазаря»*; 4) акцент, проставлений у творі на роздумах про гріх, спокуту, смертний гріх, а також постійно повторюване ім'я Іван ведуть нас до Першого соборного послання св. апостола Івана, яке й пояснює християнські цінності, від яких відходить герой твору; 5) символ хреста, наскрізний у повісті, об'єднує профанний час, яким живе Іван, та час сакральний, в системі координат якого перебувають усі герої, персонажі повісті Івана Чендея. За цим часом, очевидно, жив і сам письменник. Тому в різні роки та періоди його творчості спостерігаємо, що біблійні аспекти органічно присутні в його доробку.

Література

1. Балега Ю. Художні відкриття чи правда факту. – Ужгород, 1969. – 218 с.
2. Біблія. – М., 1988.
3. Бойко В. Етнічний і національний дискурс творчості Івана Чендея: [дис.на здоб.наук. ступ. канд.філол.наук. 10.01.01. українська література]. – К., 2017. – 202 с. – Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/19718/1pdf>

4. Великодня п'ятниця (легенда) // Великий сільсько-господарський календарь Подкарпатського общества наук. – 1944. – С.210-212.
5. Кіраль С. «Березневий сніг» – моя найчесніша книга»: збірка Івана Чендея в контексті доби сьогодення // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Збірник наукових праць. – Ужгород, 2018. – Вип.23. – С.154-162.
6. Козій О. Ідеал як складник художньої концепції Івана Чендея // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському контексті. – Ужгород, 2007. – Вип.11. – С. 117-119.
7. Марко В. Сім сліз Івана Чендея // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія; Соціальні комунікації. – Ужгород, 2012. – Вип. 28. – С.110-114.
8. Основні аспекти біблійного вчення про гріх. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kpba.edu.ua/publikacii/statti/1862>.
9. Потушняк Ф. Світогляд закарпатського народу // Потушняк Ф. Я і безконечність. – Ужгород, 2003. – С.75-88.
10. Притчі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4170.html>.
11. Словник іншомовних слів. – К., 1974. – С.697.
12. Чендей І. Іван // Чендей І. Калина під снігом. – К., 1988. – С.6-56.

Александра ИГНАТОВИЧ

БИБЛЕЙСКИЕ АСПЕКТЫ ПОВЕСТИ ИВАНА ЧЕНДЕЯ «ИВАН»

Аннотация. В статье исследуется проблематика, сюжет повести «Иван» И. Чендея. Исследуются точки соприкосновения Священного писания и художественного произведения, это дает возможность сопоставить повесть с «Притчей о богатом и Лазаре»; определить присущие повести черты библейской притчи с параболической составляющей; раскрыть в произведении извечную проблему борьбы добра и зла на историческом витке советской эпохи; указать на осмысление писателем категорий греха, смертного греха, раскаяния, искупления, обособленности человека от своего народа; заметить, что повторяющееся в повести имя Иван ведет нас к Первому соборному посланию св. апостола Иоанна, объясняющему христианские ценности, которые игнорирует герой произведения; проследить символ креста, сквозной в повести, объединяющий профанное время, которым живет Иоанн, и время сакральное, в системе координат которого находятся персонажи повести Ивана Чендея. По этому времени, очевидно, жил и сам писатель. В разные годы и периоды его творчества, как убеждаемся, библейские аспекты органично присутствуют в его произведениях.

Ключевые слова: Иван Чендей, повесть, сказка, жанр, проблема добра и зла, сюжет, грех, раскаяние, художественная деталь, символ.

Oleksandra IHNATOVYCH

THE BIBLICAL ASPECTS OF IVAN CHENDEI'S STORY "IVAN"

Annotation. The article deals with the themes and plot of Ivan Chendei's story "Ivan". The intersection of the Bible and the story "Ivan" have been analyzed. This analysis affords opportunity to trace the features of scriptural parable with parabolic component in the story "Ivan", to discover primordial issue of prevention between good and evil in time of soviet epoch, to show Ivan Chendei's artistic vision of sin, repentance and isolation of man from his people. The investigation of these topics makes possible to draw comparison between the story of Ivan Chendei and "The Parable of the Rich Man and Lazarus". Author of an article focuses on thoughts about sin, expiation, mortal sin, repentance, remarks that name Ivan, constantly repeating in the story leads to the First Cathedral Epistle of St. John the Apostle which explaining Christian values but Chendei's hero steps aside from these values. The meaning of cross symbol in the story "Ivan" was defined. The symbol unites profane time when Ivan lives and sacral time all heroes of the story stay in. Obviously, the writer himself had been living in sacral time. Therefore we trace the integral presence of biblical aspects in the works of Ivan Chendei at various periods of his creation.

Key words: Ivan Chendei, story, parable, genre, the problem of good and evil, plot, sin, repentance, artistic detail, symbol.

Стаття надійшла до редакції 4 листопада 2018 р.

© Ігнатович О.С., 2018

Ігнатович Олександра Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ДВНЗ «УжНУ».